

Andrzej Czyżewski, Agnieszka Poczta-Wajda, *Polityka rolna w warunkach globalizacji. Doświadczenia GATT/WTO*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2011, s. 324.

Podjęty w recenzowanej książce problem interwencyjnej polityki państwa w kontekście procesów globalizacji jest interesującym poznawczo pytaniem badawczym, inspirującym do dyskusji na temat konsekwencji liberalizacji owej polityki oraz jej skuteczności w realizacji zamierzonych celów. Kumulacja negatywnych zjawisk w rolnictwie wynikających z zawodności rynku jest wciąż ważnym argumentem przemawiającym jednocześnie za interwencyjną polityką państwa i przeciw liberalizacji światowej polityki rolnej. Trwająca kilka lat Runda Urugwajska, w trakcie której nie można było uzyskać konsensusu w sprawie liberalizacji, dowiodła jak silne są dążenia państw rozwiniętych do obrony wspólnej polityki rolnej w jej dotychczasowym kształcie. Obawa o niekorzystne następstwa liberalizacji w rodzimych krajach okazała się silniejsza niż dążenie do „uczciwego” handlu produktami rolnymi.

Sektorowa specyfika rolnictwa znajdująca odzwierciedlenie m.in. w niepodzielności czynników wytwórczych bezsprzecznie przemawia za stosowaniem aktywnych form interwencji państwa. Z drugiej jednak strony z uwagi na to, że zniekształca ona warunki wymiany międzynarodowej i pozbawia kraje rozwijające się korzyści wynikające z przewag komparatywnych, zachodzi potrzeba liberalizacji światowej polityki rolnej. Przejawem owej liberalizacji było Porozumienie w Sprawie Rolnictwa zawarte w ramach Rundy Urugwajskiej GATT/WTO, którego następstwa nie są tak duże, jak się tego początkowo spodziewano. Autorzy recenzowanej książki podjęli próbę odpowiedzi na pytanie o skutki tego porozumienia w światowym handlu artykułami rolnymi, uwzględniając wpływ ograniczenia w zakresie instrumentów pozataryfowych, redukcji ceł, subsydiów eksportowych oraz ograniczeń w zakresie wsparcia wewnętrznego. Przedmiotem głównego zainteresowania autorów są zmiany w handlu wybranej grupy krajów, będących największymi „graczami” na światowym rynku rolnym, tj. krajów UE, USA, Japonii, Australii i Nowej Zelandii.

Książka stanowi obszernie i ciekawe studium omawiające z imponującą znajomością problemu politykę rolną, kierunki ewolucji jej instrumentów dostosowywanych do zmieniających się makroekonomicznych warunków, szczególnie w kontekście procesów globalizacji i wynikających z tego implikacji dla handlu światowego. Całość rozważań jest znakomicie udokumentowana danymi statystycznymi obejmującymi okres bazowy dla Porozumienia w Sprawie Rolnictwa, tj. lata 1986–1988, oraz okres implementacji porozumienia, tj. lata 1995–2001. Licząca ponad 300 stron praca pozwala spojrzeć całościowo na problematykę liberalizacji handlu, przedstawia kompleksowy obraz jej złożoności, konfliktów interesów i obiektywnych ograniczeń. Książka zaopatrzona jest w aneks, zawierający m.in. zestaw wskaźników wsparcia producentów rolnych OECD, słowniczek podstawowych pojęć oraz bogatą bibliografię liczącą ponad 200 pozycji, głównie anglojęzycznych.

W rozdziale pierwszym podjęto rozważania teoretyczne nad makroekonomicznymi uwarunkowaniami rozwoju sektora rolnego, zmierzające do udowodnienia tezy, że rynek

deprecjonuje rolnictwo w jego dalszym i bliższym otoczeniu jako gałąź surowcową oddaloną w sensie ekonomicznym od nabywcy. Gdyby nie przymus konsumpcyjny w zakresie spożycia żywności, czynniki wytwórcze musiałyby zostać przesunięte z rolnictwa do sektorów gospodarki, w których miałyby efektywniejsze zastosowanie. Jak piszą autorzy, „naturalne i ekonomiczne uwarunkowania wytwarzania surowców do produkcji żywności implikują nieefektywną alokację czynników wytwórczych” (s. 23–24). Wiąże się to głównie z ograniczonością czynnika ziemi i ograniczonymi możliwościami tworzenia nadwyżki ekonomicznej i zwiększania produkcji, ale także z niekorzystnymi relacjami rynkowymi, mającymi odzwierciedlenie w wyższej elastyczności podaży produktów rolnych niż popytu na artykuły żywnościowe. Rolnictwo jako gałąź surowcowa partycypuje w większym stopniu w wytwarzaniu wartości dodanej niż w osiąganiu z tego tytułu korzyści. Ponieważ transfer zwrotny tych korzyści nie dokonuje się samoistnie przez mechanizm rynkowy, zachodzi potrzeba wzmocnienia w rolnictwie roli państwa w funkcji alokacyjnej poprzez mechanizm budżetowy i infrastrukturę instytucjonalną. W przeciwnym razie, zdaniem autorów książki, mechanizm rynkowy zawsze będzie marginalizował sektor rolny i tym samym wpływał na zachwianie równowagi ekonomicznej i społecznej w całej gospodarce. W rozdziale tym znajduje się też miejsce na wyjaśnienie zasady wahadła w polityce monetarnej i fiskalnej oraz związków między polityką makroekonomiczną a rolnictwem i efektywnością tej polityki.

Rozdział drugi zawiera charakterystykę sektora rolnego, polityki rolnej, jej pryncypiów, filarów, instrumentów oraz uwarunkowań ewolucji przed zakończeniem Rundy Urugwajskiej w krajach UE, USA, Japonii, Australii i Nowej Zelandii. Wybór tych krajów jest podyktowany dużym udziałem w światowym handlu rolnym, a co za tym idzie silną pozycją w negocjacjach Rundy Urugwajskiej i znacznym wpływem na ostateczny kształt Porozumienia w Sprawie Rolnictwa. Z owej charakterystyki wyłania się obraz rolnictwa o pewnych zróżnicowanych i podobnych cechach modelu rozwoju. To, co wspólne, to sukcesywnie zmniejszający się udział rolnictwa w podstawowych wskaźnikach ekonomicznych (PKB, zatrudnienie, udział importu i eksportu rolnego w imporcie i eksporcie ogółem), natomiast to, co odmienne, to w znacznym stopniu polityka rolna zdeterminowana zróżnicowanymi uwarunkowaniami rozwoju sektora rolnego. W konkluzji autorzy stwierdzają, że zróżnicowana polityka rolna wpłynęła na stanowisko poszczególnych krajów podczas negocjacji prowadzonych w ramach tej rundy, czego wyrazem było opowiedzenie się krajów o większej skali interwencji za umiarkowaną liberalizacją światowego handlu.

W rozdziale trzecim opisano przebieg rozpoczętej w 1986 r. Rundy Urugwajskiej, której rokowania przedłużyły się do 1994 r., co świadczy o tym, jak trudna była materia podjętych rokowań. Dotychczasowa polityka rolna krajów rozwiniętych, m.in. poprzez mechanizm wspierania cen i subsydia eksportowe, przyczyniła się do zniekształcenia międzynarodowej wymiany produktami rolnymi i ograniczyła dostęp do rynków światowych dla krajów rozwijających się. Dlatego kluczową kwestią rokowań w ramach Rundy Urugwajskiej było stworzenie jednolitego systemu regulacji i zasad handlu produktami rolnymi oraz wspierania sektora rolno-żywnościowego. Autorzy książki z dużą starannością badawczą omówili poszczególne elementy zobowiązań wynikających z Porozumienia w Sprawie Rolnictwa GATT/WTO zawartego w 1994 r. dotyczących trzech kluczowych obszarów: dostępu do rynku, subsydiów eksportowych i wsparcia wewnętrznego. Aby dokonać oceny procesu implementacji tych zobowiązań w zakresie dostępu do rynku, autorzy poddali szczegółowej analizie poziom ceł, sposób funkcjonowania paraceł oraz wykorzystanie specjalnych klauzul ochronnych. Pozwoliło to na stwierdzenie, że zmiany w polityce ochrony rynków w niewielkim stopniu przełożyły się na wzrost wielkości im-

portu w krajach rozwiniętych. Zdaniem autorów jedną z przyczyn był wzrost średniego poziomu ceł na produkty rolne w wyniku taryfikacji, jaka nastąpiła po Rundzie Urugwajskiej, co wynikało z zamiany pozataryfowych instrumentów (ograniczenia ilościowe) na cła oraz z dużej swobody wyboru produktów o znacznej redukcji ceł i minimalnej redukcji. Spośród wielu innych ustaleń dokonanych w analizie przeprowadzonej przez autorów książki warto wymienić wzrost w większości krajów rozwiniętych udziału produktów rolnych objętych szczególnie wysokim cłem oraz dużego zróżnicowania ich poziomu.

W analizie implementacji porozumienia w zakresie wsparcia wewnętrznego autorzy omówili trzy grupy instrumentów zaliczonych według stopnia zniekształcania mechanizmu rynkowego i handlu zagranicznego do „skrzynki żółtej” (wsparcie podlegało redukcji do 20%), „skrzynki niebieskiej” i „skrzynki zielonej”. Wprawdzie w pierwszych trzech latach realizacji porozumienia łączna wartość transferów pieniężnych dla sektora rolnego w krajach OECD wzrosła, to jednak za pozytywne zjawisko należy uznać zmianę struktury wsparcia, polegającą na wzroście wartości instrumentów zaliczanych do „skrzynki zielonej” i spadku w dwóch pozostałych. Autorzy mają jednak uzasadnione wątpliwości, na ile wskaźnik AMS, służący do ustalenia redukcji wsparcia wewnętrznego w ramach „skrzynki żółtej”, odzwierciedla faktyczną skalę tej redukcji. Z wielu przytoczonych w książce przykładów wynika, że jego konstrukcja nie ilustruje w pełni rzeczywistego wsparcia cenowego i zniekształca jego obraz. Dlatego nie dziwi twierdzenie, że „większość krajów rozwiniętych jeszcze w okresie implementacji porozumienia nie wykorzystwała nawet w połowie przyznanych limitów wsparcia obliczonych wskaźnikiem AMS, co oznacza, że posiadają one możliwość ponownego zwiększenia wsparcia udzielanego rolnikom” (s. 133).

Autorzy omówili również skutki wdrażania porozumienia w zakresie trzeciego elementu, jakim są subsydia eksportowe. Przeprowadzona analiza pozwoliła na wyciągnięcie generalnego wniosku o osiągnięciu dużej skuteczności redukcji tych subsydiów, zwłaszcza w krajach UE. Skłoniło to autorów do ogólnej konkluzji, że implementacja porozumienia była bardziej skuteczna w liberalizowaniu polityki handlowej, tj. obniżaniu subsydiów eksportowych i ceł, niż w zreformowaniu wsparcia wewnętrznego. Potwierdziła to również analiza wsparcia wyrażonego za pomocą odsetka PSE (wskaźnik ten określa udział wsparcia w przychodach producentów rolnych), struktury tego wsparcia (udział wsparcia powiązanego z bieżącym poziomem produkcji we wskaźniku PSE) oraz zróżnicowania wsparcia wobec różnych produktów. W rozdziale tym zamieszczono obszerne i wyczerpujące dane porównawcze dotyczące wsparcia wyrażonego wskaźnikami % PSE, relacji wskaźników wsparcia AMS i PSE, poziomu i struktury wsparcia, wskaźnika ochrony producentów rolnych NPC w okresie bazowym i w okresie implementacji Porozumienia w Sprawie Rolnictwa.

Rozdział czwarty zawiera omówienie głównych założeń reform w polityce rolnej przeprowadzonych w wybranych krajach rozwiniętych w wyniku Rundy Urugwajskiej oraz przebieg procesu implementacji Porozumienia w Sprawie Rolnictwa. Swoją uwagę autorzy skoncentrowali na reformach w UE i USA, gdzie kluczowe zmiany polegały na przeorientowaniu struktury wsparcia m.in. po to, aby zastąpić instrumenty podlegające redukcji, a więc ze „skrzynki żółtej”, instrumentami zaliczanymi do „skrzynki niebieskiej”, wyłączonymi z redukcji. Dlatego zastąpiono wsparcie cenowe bezpośrednim wsparciem dochodów, a wysokość dopłaty przestała być zależna od bieżącej wielkości produkcji. Lektura tego interesującego rozdziału upoważnia do stwierdzenia, że stosunek krajów rozwiniętych do zobowiązań porozumienia był ambiwalentny. Z jednej strony opowiadały się one za liberalizacją handlu produktami rolnymi, a z drugiej – zmierzały do utrzy-

mania poziomu wsparcia za pomocą nowych instrumentów. Dowodzi tego chociażby przykład UE, która zwiększyła łączną wartość wsparcia z 90 mld ecu w okresie bazowym (1986–1988) do 95 mld euro w 2001 r., a jednocześnie spełniała zobowiązania porozumienia.

Rozdział piąty w zasadniczej części stanowi dyskusję autorów nad oceną skutków Rundy Urugwajskiej GATT. Zdaniem autorów cele porozumienia wynegocjowanego w ramach tej rundy nie zostały w pełni zrealizowane, a samo porozumienie okazało się mało efektywne. Z przeprowadzonej analizy danych dotyczących wsparcia sektora rolnego wynika, że nie uległo ono zasadniczemu zmniejszeniu (poza pewnymi wyjątkami), a jednocześnie zostały wypełnione zobowiązania wynikające z treści zawartego porozumienia. Przyczyn tego stanu upatrują w doborze okresu bazowego dla porozumienia (1986–1988) oraz w zmianach zachodzących w tym czasie w relacji cen światowych i cen wewnętrznych (niskie ceny światowe w okresie bazowym). Kolejną kontrowersyjną kwestią jest formuła redukcji ceł oparta na wielkości średniej, co skutkowało mniejszą redukcją ceł wysokich (zwłaszcza produktów strategicznych), a większą redukcją ceł niskich oraz dużym zróżnicowaniem stawek. W końcowej części rozdziału przedstawiono pięć scenariuszy liberalizacji wymiany handlowej artykułami rolno-żywnościowymi opracowanych za pomocą modelu AGLINK, w którym uwzględniono wpływ zmian ceł oraz subsydiów eksportowych. Pozwoliło to na określenie różnych scenariuszy wpływu liberalizacji handlu produktami rolnymi na zmiany cen światowych oraz odchylenia wielkości produkcji, eksportu i importu na wybranych rynkach (pszenicy, innych zbóż, ryżu, wieprzowiny, drobiu, wołowiny mleka odtuszczonego w proszku i masła). Z uwagi jednak na pominięcie w symulacji (z obiektywnych przyczyn) wpływu zmian instrumentów wsparcia wewnętrznego rolnictwa, przedstawione scenariusze mają ograniczoną przydatność. Na wielu rynkach to właśnie instrumenty wsparcia wewnętrznego mają największy wpływ na wielkość produkcji i handel zagraniczny. Nie można jednak przewidzieć, które instrumenty tego wsparcia i w jakim stopniu będą w przyszłości redukowane, a które zyskają na znaczeniu.

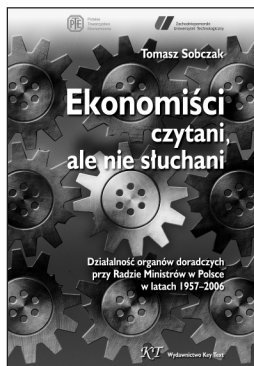
Ostatni rozdział dotyczący dostosowań Wspólnej Polityki Rolnej UE po 2013 r. w części odnoszącej się do przyszłych zmian w WPR pod wpływem globalnych uwarunkowań popytowych, podaźowych oraz środowiskowo-klimatycznych budzi pewne wątpliwości z uwagi na to, że trudno jest przewidzieć, kiedy i w jakim stopniu będą następować przyszłe zmiany w polityce rolnej mające na celu dalszą liberalizację handlu produktami rolnymi. Potwierdzają to kończące się fiaskiem rozmowy negocjacyjne członków WTO podejmowane wielokrotnie po Rundzie Urugwajskiej, w trakcie których dominowała postawa obrony własnych interesów krajów rozwiniętych, przedkładana nad potrzebę liberalizacji światowego handlu produktami rolnymi.

Reasumując, recenzowana książka zasługuje na szczególne uznanie, posiada wysokie walory poznawcze i jest cenną pozycją z zakresu polityki rolnej. Jej lektura daje całościowy pogląd na temat liberalizacji światowego handlu rolnego, ale także zachęca do dyskusji nad kierunkami dalszych reform polityki rolnej w warunkach globalizacji. Do przestudiowania tej książki zachęca również renoma profesora A. Czyżewskiego jako jednego z najbardziej znanych specjalistów z zakresu polityki rolnej, który konsekwentnie dowodzi, jak skomplikowana jest materia związków rolnictwa z otoczeniem.

Władysława Łuczka-Bakula

N O W O Ś Ć

Tomasz Sobczak

Ekonomiści czytani, ale nie słuchani

Książka o roli ekonomicznego doradztwa instytucjonalnego. Przedstawia do-robek i ocenę pracy czterech ciał doradczych powoływanych przez Prezesa Rady Ministrów:

- Rady Ekonomicznej przy Prezesie Rady Ministrów powołanej na początku 1957 r.
- Konsultacyjnej Rady Gospodarczej powołanej 1 kwietnia 1982 r.
- Rady Ekonomicznej przy Radzie Ministrów powołanej w grudniu 1989 r.
- Rady Strategii Społeczno-Gospodarczej powołanej 28 czerwca 1994 r.

Autor prezentując działalność organów doradczych przy Prezesie Rady Mini-strów, dzięki świetnie dobranym wypowiedziom zarówno członków tych or-ganów, jak i obserwatorów zewnętrznych, stworzył kronikarski rys obecnego środowiska polskich ekonomistów.

Podstawowym źródłem licznych cytatów są artykuły i wywiady z czasopism i prasy społeczno-politycznej.

Książka pod patronatem naukowym Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego.

cena: 31,50 zł (z VAT)

objętość: 162 strony

P O L E C A M Y

Aleksander Łukaszewicz

Dylematy ekonomiczne przełomu stuleci

Praca naukowa adresowana do osób zajmujących się ekonomią, które chcą dojrzeć w niej coś więcej niż tylko umiejętność posługiwania się bieżącą rachunkiem efektywnościowym. Można nawet rzec, że jest ona prowokacją wobec szablonowych, jednowymiarowych koncepcji i mechanicznego pojmo-wania zjawisk ekonomicznych i gospodarczych.

Autor prowadzi w niej dociekania na temat dylematów własności, racjonal-ności gospodarczej oraz wzrostu i rozwoju gospodarczego, szeroko wyko-rzystując światową literaturę odnoszącą się do poruszanych i rozważanych problemów. Przywołuje poglądy wielu autorów, wzajemnie przeciwstawne i często otwarcie polemiczne. Włączając się w nurt tych rozważań i polemik, autor nadał książce w wielu fragmentach formę dialogu, w którym zajmuje swoje stanowisko.

Przedstawione poglądy i opinie wybitnych ekonomistów tworzą często spój-ne paradygmaty, będące wykładnią teoretyczną istniejących zjawisk i kontek-stów praktycznych.

cena: 19,95 zł (z VAT)

objętość: 284 strony

Tylko prenumerata zapewni
regularne otrzymywanie
czasopisma

EKONOMISTA

Warunki prenumeraty

- **Wydawnictwo Key Text**

Wpłaty na prenumeratę przyjmowane są na okres nieprzekraczający jednego roku. Prenumerata rozpoczyna się od najbliższego numeru po dokonaniu wpłaty na rachunek bankowy nr:

64 1160 2202 0000 0001 1046 1312
Wydawnictwo Key Text sp. z o.o.
ul. Wolska 64A, 01-134 Warszawa
+48 22 632 11 36

Cena jednego numeru w prenumeracie krajowej w 2012 r. wynosi 55,65 PLN; ze zleceniem dostawy za granicę równa będzie cenie prenumeraty krajowej plus rzeczywiste koszty wysyłki.

Cena prenumeraty za okres obejmujący kilka numerów jest wielokrotnością tej sumy.

Cena prenumeraty krajowej na 2012 r. wynosi 333,90 zł (w tym 5% VAT).

- **Prenumerata realizowana przez „RUCH” S.A.**

Prenumerata krajowa

Zamówienia na prenumeratę przyjmują **Zespoły Prenumeraty** właściwe dla miejsca zamieszkania klienta.

www.prenumerata.ruch.com.pl

Prenumerata ze zleceniem wysyłki za granicę

Informacji o warunkach prenumeraty i sposobie zamawiania udziela

RUCH S.A. Biuro Kolportażu – Zespół Obrotu Zagranicznego
ul. Annopol 17A, 03-236 Warszawa
Tel. +48 22 693 67 75, +48 22 693 67 82, +48 22 693 67 18
www.ruch.pol.pl

Infolinia prenumeraty +48 801 443 122 koszt połączenia wg taryfy operatora.

- „Kolporter” S.A. – pren-kold@kolporter.com.pl, +48 22 35 50 471 do 478
- „Garmond Press” S.A. – prenumerata.warszawa@garmondpress.pl, 01-106 Warszawa, ul. Nakielska 3, +48 22 836 69 21
- Wersja elektroniczna (również numery archiwalne) do nabycia: www.ekonomista.info.pl

Ekonomista 2012, nr 3, s. 273–394

Cena 55,65 zł (w tym 5% VAT)

